

***Рудзінська Вікторія Валеріївна,
Усатий В'ячеслав Дмитрович***

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР

Національне відродження, демократизація суспільства, розширення економічної самостійності України зумовили необхідність докорінної зміни підходів до механізму формування національної свідомості особистості на основі проектування новітніх освітніх систем.

Розвиток дитини буде успішним, ефективним лише в тому разі, якщо ми зуміємо звернутися до багатющої спадщини минулого, творчо використати в педагогічній практиці скарби народної мудрості, духовності, здобутки науки попередніх поколінь і сучасні досягнення.

Лише так ми зможемо відродити втрачене. На зміну початковій школі, що працювала на «середнього учня», повинна прийти школа, де таланти будуть формуватися завдяки вчителю. Від учителя, його вміння організувати клас, захопити матеріалом, що цікаво подається, залежить те, наскільки наполегливо діти здобуватимуть знання, а в цьому йому стануть в нагоді ігри, без яких не можемо уявити урок в початковій школі.

Мета статті – розкрити психолого-педагогічні аспекти виникнення дидактичних ігор.

Педагогічні та психологічні дослідження засвідчують, що ігрові технології стали предметом особливої уваги в працях А.Макаренка, В.Сухомлинського, А.Сікорського, Л.Виготського, А.Леонтьєва, Л.Артемової, Д.Ельконіна, Г.Щукіної.

Проблему використання ігрових технологій у навчальному процесі досліджували також зарубіжні педагоги Я.А. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, Ж. Піаже, М. Монтессорі.

Вивчення досвіду роботи вчителів показує, що в реальному навчанні ігрові технології часто використовуються епізодично, безсистемно і з недостатнім врахування вікових особливостей і дидактичної ситуації на уроці, без належного ускладнення змісту, характеру навчальної діяльності.

Один із важливих шляхів реалізації програми національного виховання дітей полягає у максимальному залучення гри в навчально-виховний процес початкової школи.

Сучасна дидактика залишає за дитиною право на гру в школі і розглядає її як один із показників відповідності навчання віковим особливостям учнів. Гра застосовується коли важко, коли є потреба створити додатковий фон навчання, додати сил учням, опосередковано вплинути на хід та результати їхньої діяльності. Гра на уроці української мови – це звичайні вправи, за масковані в цікаву форму. Гра об'єднує триєдину мету навчання: *освітню, розвивальну, виховну*. Ігрові моменти дають можливість зацікавити дітей і упродовж досить тривалого часу підтримувати їхній інтерес до складних питань, властивостей, явищ, на яких у звичайних умовах зосередити увагу дітей не завжди вдається.

Відомо, що у глибоку давнину ігри виникли як стихійне наслідування дій дорослих. У всі часи, де жили люди, діти і їхні ігри були нерозлучні. В ігрових вправах та змаганнях підростаюче покоління готувалося до праці, полювання, війни, виконання норм поведінки, тобто гра мала важливі *соціальні функції*. У кожного народу з'явилися свої ігри та іграшки, з допомогою яких люди виховували та навчали своїх дітей. З розвитком людства, нагромадженням знань, засобів матеріальної і духовної культури, прискорення темпів життя гра поступово втрачала свою *навчальну функцію*. Як універсальний засіб народної педагогіки, вона починає вважатися «несерйозним» заняттям, стає переважно привілеєм дітей із заможних класів, обслуговує лише дозвілля. У школі,

із її традиційним бажанням уникати будь-якої стихійності, із поглядами на учнів як на слухняних виконавців аж до тепер для гри не було місця.

Вивчення історії використання дидактичних ігор у навчальній діяльності необхідно перш за все почати з народних ігор. Кожен народ створює для навчання дітей свої ігри та іграшки, за допомогою яких діти пізнають рідну мову, ознайомлюються з навколишнім світом, переймають від дорослих соціальний досвід, засвоюють моральні та етичні норми поведінки. Народні ігри відрізняє велика емоційність, чіткість правил, гумор, поєднання розумової та рухової активності. Змінюючись та виникаючи знов, народні ігри не лише передаються з покоління в покоління, але й задовольняють різноманітні дитячі інтереси : *ігрові, пізнавальні, соціальні*.

Зарубіжні та вітчизняні педагоги постійно звертали увагу на те, що діти повинні учитись, граючись, і поклали початок відповідній методиці навчання.

Найбільш відомі теорії гри Шіллера, Бюллера, Піаже доповнюють одна одну.

Вчені вважали, що завдяки грі дитина розвиває та удосконалює процес сприйняття. Гра пов'язується перш за все з виникненням та розвитком символічної (знакової) *функції мислення*, яка виражається в основному в здатності виконувати дії, заміни реального предмета знаками, уявляти одну річ за допомогою іншої.

У методиці Ж. Піаже можна знайти пряму залежність між грою, яку він називав «символічною», формуванням і розвитком символічного мислення. Головний недолік методики Ж. Піаже в недооцінюванні ролі соціального фактору для інтелектуального розвитку дитини. Вважалось, що дитина стихійно стикається з навколишнім світом і набуває досвіду, який веде її до інтелектуального розвитку. Методика обминає вплив соціального середовища. Психічний розвиток пояснюється перш за все з точки зору інтелекту [10, с. 236].

Відома дослідниця М. Монтесорі свою знамениту систему вільного виховання побудувала на засадах гри.

У вітчизняній педагогіці дидактичні ігри стали предметом особливої уваги, про це свідчать роботи А.С. Усової, А.І. Сорокіної, Є.І. Удальцьової та інших.

У грі проходить формування сприйняття, мислення, пам'яті, мови – тих фундаментальних, психічних процесів, без достатнього розвитку яких не можна говорити про виховання гармонійної особистості.

Питанню значення гри в навчальній діяльності дітей приділяли увагу такі великі педагоги, як Я.А Коменський, К.Д. Ушинський [7, с. 11].

Великий педагог Я.А. Коменський вважав гру необхідною формою діяльності дитини, яка відповідає її природі і нахилам: гра – серйозна розумова діяльність, в якій є усі види здібностей дитини; у грі розширюється і збагачується коло уявлень про навколишній світ,

розвивається мова. Розглядаючи гру як умову щасливого дитинства і як засіб всебічного гармонійного розвитку дитини, Я.А. Коменський радить дорослим уважно до них ставитись, розумно керувати ними [7, с. 87].

У педагогічній літературі розуміння гри як відображення дійсності вперше було розкрито великим педагогом К.Д. Ушинським. Він стверджував, що ігри не проходять для дитини безслідно: вони можуть визначити характер і поведінку людини в суспільстві. Таким чином, «дитина, яка звикла командувати або підкорятися в грі не позбавляється від цього і в житті» [11, с.440].

К.Д. Ушинський надавав великого значення спільним іграм, так як у них утворюються перші суспільні взаємини. Він дуже цінував самостійність дітей у грі, бачив у цьому основу глибокого впливу на дитину, однак вважав необхідним направляти дитячі ігри, забезпечуючи моральний зміст дитячих вражень.

Гра – одна з найважливіших сфер у життєдіяльності дитини; разом з працею, навчанням, мистецтвом, спортом вона забезпечує необхідні емоційні умови для всебічного та гармонійного розвитку особистості.

Для педагогіки вона стає інструментом виховання, що дає змогу повніше враховувати вікові особливості дітей й підлітків, розвивати ініціативу, створювати атмосферу розкнутості, самостійності, творчості та умови для саморозвитку.

Яскравим прикладом ігрової позиції вчителя є діяльність А.С. Макаренка, який писав: «Є ще один важливий метод – гра ... Треба зазначити, що між грою і роботою немає такої великої різниці, як дехто думає ... У кожній гарній грі є, насамперед, робоче зусилля та зусилля думки ... Дехто гадає, що робота відрізняється від гри тим, що в роботі є відповідальність, а в грі її не має. Це не правильно : у грі є така ж велика відповідальність, як і в роботі, – звичайно, у грі гарній, правильній ...» [9, с. 367-368].

А.С. Макаренко дав глибокий аналіз психології гри, показав, що гра – продумана діяльність, а радість гри – «радість творча», «радість перемоги». Видатний педагог намітив ряд станів у розвитку гри, і для кожного з них визначив завдання керівництва. За можливістю потрібно надавати дітям свободу дій у грі, але, якщо вона протікає нецікаво, необхідно допомогти дитині поставити запитання, запропонувати цікавий матеріал, іноді погратися разом [9, с. 373].

Видатний педагог спеціально дидактичних ігор не виділяв, але, вказуючи на велике значення гри для дітей, говори : «У дитини є потяг до гри, який потрібно задовольнити. Треба не тільки дати їй час погратися, але й наситити цією грою все життя дитини. Все її життя – це гра» [9, с. 178].

У вивченні питання теорії дидактичної гри на сучасному етапі необхідно розглядати фізіологічні підходи до проблеми впливу

дидактичних ігор на розвиток психічних процесів у дітей, на формування активної особистості.

Ряд науковців вважають, що гра є вродженою, не чим не замінною потребою організму, такою, без задоволення якої неможливий нормальний розвиток мозку. Граючись, дитина набуває те, що можна назвати «універсальним озброєнням до життя», – фантазію, логіку, уяву, інтуїцію.

Дані одержані вченими-фізіологами про роль гри у фізіологічному та психічному розвитку дітей молодшого шкільного віку важливі для розробки теорії дидактичної гри і рекомендації щодо їх використання в педагогічному процесі початкової школи.

Прекрасним майстром педагогічної гри є А.О. Амонашвілі. Природно, що вчений, який пропагує оптимістично педагогіку на своєму експерименті організовує життя (а не просто навчання) дітей на уроці, утверджуючи радість, не може не використовувати ігрової діяльності [1].

На основі експериментальних даних ми вважаємо, що найсуттєвішими для вчителя-предметника є такі діяльності:

- визначення місця дидактичних ігор та ігрових ситуацій у системі інших видів діяльності на уроці української мови;
- доцільність використання дидактичних ігор на різних етапах вивчення різноманітного за характером навчального матеріалу;
- розробка методики проведення дидактичних ігор з урахуванням дидактичної мети уроку та рівня підготовленості учнів;
- вимоги до змісту ігрової діяльності у світлі ідей розвивального навчання;
- передбачення способів стимулювання учнів, заохочення в процесі гри тих, хто найбільше відзначився, а також підбадьорення тих, хто відстає.

Дидактичні ігри відіграють значну роль у всесторонньому розвитку особистості учнів. Ігри виробляють також уміння аналізувати навчальний матеріал, узагальнювати його, вміння працювати з літературою, усвідомлювати прочитане і використовувати його в ігрових діях.

На даний час в теорії дидактичних ігор немає єдиного підходу до їх класифікації. Часто ігри групують за змістом: ігри сенсорного виховання, ознайомлення з навколишнім, розвитку мовлення. За характером матеріалу, який використовується дидактичні ігри, умовно поділяються на *ігри з предметами, настільно-друковані та словесні* [8].

Отже, важливим засобом підвищення якості знань молодших школярів є ігрові технології, зокрема, дидактичні ігри, адже: у грі збагачується коло уявлень про навколишній світ, ігри підвищують інтерес до навчання, розвивають увагу, формують уважність, забезпечують краще засвоєння навчального матеріалу; гра активізує не лише розумову

діяльність, вона розвиває трудові уміння та навички школярів; гра сприяє виділенню у дитячій свідомості соціально прийнятих етичних норм поведінки та їх усвідомленню.

Список використаної літератури

- 1.Амонашвілі Ш.О. До школи – у шість років / Ш.О. Амонашвілі // Педагогічний пошук. – К.: Рад.школа, 1989. – С.3-47.
- 2.Артемова Л.В. Вчися граючись / Л.В. Артемова. – Київ: Томіріс, 1995. – 112 с.
- 3.Выготский Л.С. Игра и ее роль в психологическом развитии ребенка / Л.С. Выготский // Вопросы психологии. – 1996. – №6. – С.76.
4. Гришин В.В. Методики психодіагностики у навчально-виховному процесі / В.В. Гришин, А.В. Лушин. – М., 1990. – 138 с.
- 5.Колодця Д.А. Детские игры, их психологическое и педагогическое значение / Д.А. Колодця. – М., 1911. – 347 с.
- 6.Кольцова М.М. Двигательная активность и развитие функций мозга ребенка / М.М. Кольцова. – М.: Педагогика, 1973. – 143 с.
7. Коменский Я.А. Великая дидактика / Я.А. Коменский. – М.: Начальная школа, 1893. – 227 с.
8. Ляпина Г.А. Игра как средство активизации учебно-воспитательного процесса / Г.А. Ляпина. – Алма-Ата: Мактян, 1978. – 65 с.
9. Макаренко А.С. Гра / А.С. Макаренко – К., 1954. – Т.4. – 624 с..
- 10.Пиаже Ж. Речь и мышление ребенка / Ж.Пиаже. – М. – Л.: Учпедгиз, 1932. – 412 с.
11. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: в 2 т. / За ред. Пискунова А.І. – К., Рад.школа, 1983. – Т.1. – 488 с.